

Inleiding tot de brief aan Titus

De persoon van Titus

Titus was een Griek (Gal. 2:3), die door de bediening van Paulus tot geloof was gekomen en daarom door Paulus zijn echt kind naar het gemeenschappelijk geloof wordt genoemd (Tit. 1:3). Titus is tot geloof gekomen in de tijd dat Paulus nog in Antiochië verbleef, voordat hij zendingsreizen begon te ondernemen. Immers, Titus was er reeds bij toen Paulus naar Jeruzalem trok om over de kwestie van de wet met het oog op de heidenen te praten met de andere apostelen (Gal. 2:2; Hand. 15). Als Griek, een heiden, was Titus onbesneden en hij is later ook nooit besneden. We mogen veronderstellen dat Titus nog een jongeman was, toen hij reeds in de bediening stond met Paulus. Titus wordt in Titus 2:6-8 ertoe vermaand een goed voorbeeld te zijn, en dat in het bijzonder in het kader van instructies voor de jongemannen. Ook mocht hij zich niet laten verachten (Tit. 2:15), wat erop wijst dat hij evenals Timoteüs nog vrij jong was (vgl. 1 Tim. 4:12; 1 Kor. 16:10).

Titus diende samen met Paulus en vaak diende hij ook zelfstandig in gemeenten in opdracht van Paulus. Wellicht is Titus mee inbegrepen in de zgn. wij-gedeelten in het boek Handelingen. Verder weten we dat Titus gediend heeft in Korinte (2 Kor. 7:6-7; 8:6; 16-17, 23), en op Kreta (Tit. 1:5). Ook is hij op een bepaald moment naar Dalmatië (het tegenwoordige Zuid-Slavië) op zendingsreis gegaan (2 Tim. 4:10). Volgens de overlevering zou hij daarna teruggekeerd zijn naar Kreta en daar verder hebben gediend tot het einde van zijn leven (Eusebius, Kerkgeschiedenis deel 3).

Titus is tijdens zijn dienst in verschillende moeilijke situaties terechtgekomen. Ten eerste was er de hevige discussie in Antiochië en vervolgens in Jeruzalem over de

besnijdenis. Zoals gezegd was Titus aanwezig in Antiochië in die tijd en is hij meegereisd naar Jeruzalem om de kwestie daar met de apostelen en oudsten te bespreken. Zijn dienst te Korinte vond ook plaats in moeilijke omstandigheden. Hij werd door Paulus naar Korinte gestuurd om daar enerzijds een geldinzameling te houden, maar anderzijds om daar ernstige problemen aan te pakken. Ook zijn dienst op Kreta was niet gemakkelijk, want er waren behoorlijk ernstige problemen onder de Kretenzen (zie verder).

Zodoende kunnen we ons een zeker beeld vormen van wie, en hoe, Titus was. Hij was iemand die het hoofd kon bieden aan moeilijke omstandigheden, waarbij het dan vooral om wangedrag, (judaïstische) dwaalleer, ruzies en twisten ging. Hij was dus krachtdadig en kordaat in zijn optreden. Paulus roept Titus ertoe op de dwaalleraars in Kreta 'de mond te stoppen' (Tit. 1:11), hen 'scherp aan de kaak te stellen [d.i. weerleggen]' (Tit. 1:13), om 'te vermanen en aan de kaak te stellen met alle gezag [lett. bevel]' (Tit. 2:15), om als het zover moest komen 'een sektarisch mens te verwerpen na twee vermaningen' (Tit. 3:10). Dit zijn stuk voor stuk instructies, die een krachtdadig en moedig optreden vereisen. We lezen dat de Korintiërs Titus met vrees en beven ontvingen (2 Kor. 7:15). Niet dat hij een gevaarlijk persoon was, maar hij was kennelijk wel iemand die de problemen durfde aan te pakken alsook de veroorzakers van de problemen op hun plaats durfde te zetten. Dit wil niet zeggen dat Titus harteloos was en zonder liefde optrad. Paulus getuigt van Titus dat hij de Korintiërs zeer genegen was (2 Kor. 7:15). Ook maakten de moeilijkheden en de problemen Titus niet bitter of teleurgesteld. Hij kwam er uit met blijdschap (2 Kor. 7:13). Titus was ook een toegewijde en ijverige dienstknecht, die uit eigen beweging bereid was taken op zich te nemen (2 Kor. 8:16-17). Terecht wordt hij dan ook een deelgenoot en medearbeider genoemd door Paulus (2 Kor. 8:23).

Paulus had een goede band met Titus, en noemde hem intiem 'mijn broeder' (2 Kor. 2:12). In zijn brief aan Titus vinden we echter geen tot heel weinig uitingen van genegenheid terug. Dit doet wat vreemd aan, omdat we dit in de brieven aan Timoteüs wel uitdrukkelijk vinden. We moeten hier niet ten onrechte uit concluderen dat Paulus Titus niet (meer) genegen was. Het zal veeleer te maken hebben met de omstandigheden van Paulus enerzijds, en de omstandigheden en de persoonlijkheid van Titus en de toestand op Kreta anderzijds. In het geval van de tweede (erg gevoelige) brief van Paulus aan Timoteüs bevond Paulus zich in de gevangenis, en had hij de marteldood voor ogen. Anderzijds was Timoteüs in relatief rustige omstandigheden in Efeze, en was hij een man die eerder bemoediging en ondersteuning nodig had. In het geval van de brief van Paulus aan Titus bevond Paulus zich in vrijheid, en was hij volop arbeidend op weg naar

Nikopolis (in West-Griekenland). Titus bevond zich echter in moeilijke omstandigheden op Kreta, waar nog heel wat in orde moest worden gebracht; en hij was een man die veeleer instructies kon gebruiken dan dat hij bemoedigd of ondersteund diende te worden.

Hoewel er weinig persoonlijke elementen in de brief zijn, blijkt toch dat Paulus grote waardering had voor Titus en veel vertrouwen in hem stelde. De taak die Titus van Paulus kreeg op Kreta was een grote en belangrijke taak. Paulus wist dat hij op hem kon rekenen, zodat hij hem achterliet op Kreta in het volste vertrouwen dat hij in staat was het ontbrekende in orde te brengen en de wantoestanden en dwaalleraars aan te pakken (Tit. 1:5, 11, 13). Bovendien machtigde hij hem om oudsten aan te stellen, iets wat enkel door apostelen of hun vertrouwde medewerkers werd gedaan (Tit. 1:5). Paulus achtte Titus in staat om overeenkomstig de gezonde leer te spreken (Tit. 2:1). De apostel beschouwde hem als een goed voorbeeld voor de jongemannen (Tit. 2:9). Hij zegt niet dat Titus een goed voorbeeld moest worden, want hij *was* het al. Veeleer bedoelt Paulus dat Titus zichzelf als een goed voorbeeld mag voorhouden aan de jongemannen. Hij mag zich niet laten verachten (Tit. 2:15), waaruit blijkt dat Paulus vindt dat hij het waard is om gehoorzaamd te worden. Paulus wil graag dat Titus naar hem toekomt in Nikopolis (Tit. 3:12). Uit dit alles blijkt dat Paulus Titus echt wist te waarderen en te appreciëren.

De bevolking van het eiland Kreta

Kreta is het grootste eiland van Griekenland en het op vijf na grootste eiland in de Middellandse Zee. Het is een langwerpig eiland dat 250 kilometer lang is, op het breedste punt is het 60 kilometer en het eiland heeft een totale oppervlakte van ruim 8300 km², d.w.z. groter dan Noord en Zuid-Holland bij elkaar. De bevolking van het eiland Kreta had in de tijd waarin de brief werd geschreven echter geen goede reputatie, een erg slechte zelfs. De bewoners van Kreta waren toentertijd erg slecht, en niemand kwam graag in contact met hen. We mogen spreken van een algeheel slecht volkskarakter. De Kretenzen, de Kappadiciërs en de Ciliciërs werden beschouwd als de meest boze en verdorven bevolkingen in de oudheid.

Dit wordt al duidelijk door het citaat dat Paulus in zijn brief aan Titus aanhaalt: "Kretenzen zijn altijd leugenaars, kwade beesten, luie buiken" (Tit. 1:12). Paulus citeert hier Epimenides (boek: Theogonia), een legendarische ziener, dichter en filosoof uit Knossos op Kreta (6e eeuw v. Chr.), die door hen als een profeet werd

beschouwd. De bevolking van Kreta wordt hier vooreerst getypeerd als 'leugenachtig'. De onverbeterlijke leugenachtigheid van de Kretenzen was in de oudheid alom bekend. Er bestond zelfs het werkwoord 'krètizo', wat letterlijk 'doen als een Kretenzer' betekent, waarmee het liegen bedoeld werd. Ook worden de Kretenzen als 'kwade beesten' omschreven. Een beest doelt al op een wild dier, maar dit wordt nog versterkt door het bijv. naamwoord 'kwade'. Ze werden zo genoemd omwille van hun gebrek aan respect voor orde en gezag, en vanwege hun twistzieke aard. Elders heeft Epimenides geschreven: "de afwezigheid van wilde dieren op Kreta wordt vergoed door zijn menselijke bewoners". Ten slotte worden zij 'luie buiken' genoemd. Hiermee wordt bedoeld dat zij gulzige veelvraten waren, die tegelijk onwillig waren om te werken. In de brief wordt meermaals gezinspeeld op de drie hier genoemde kenmerken van de Kretenzen. Zo worden de dwaalleraars kenmerkend omschreven als bedriegers, weerspannige zwetsers en zoekend naar schandelijke winst (Tit. 1:10-11).

Uit buitenbijbelse bronnen weten we nog meer over de bevolking van Kreta toentertijd. De Kretenzen waren praatjesmakers, die zich graag bezighielden met eindeloze futiliteiten. Ze waren onbetrouwbaar en gingen er prat op als ze iemand hadden kunnen bedriegen. Er was een sterke Zeus-cultus aanwezig op Kreta, waarbij de Kretenzen beweerden dat Zeus op hun eiland geboren was. De bedrieglijke Zeus, die volgens de verhalen vrouwen verleidde en bedroog door de gedaante van hun echtgenoten aan te nemen, was hun grote voorbeeld. Hij was het rolmodel voor hun eigen gedrag. Zij beschouwden hun vuiligheid dan ook als eervol. Ook werden ze gekenmerkt door losbandigheid, en drankzucht. Ze waren driftig in hun contacten met anderen. Als we deze schets van de Kretenzen voor ogen houden, dan zien we hoe vaak Paulus daarop zinspeelt. In de brief zelf herkennen we – soms tussen de regels door – verschillende kenmerken van de bevolking van Kreta in de tijd van Titus.

Het perspectief van de brief aan Titus

De brief aan Titus en de beide brieven aan Timoteüs zijn de enige brieven die aan individuele personen zijn geschreven¹. Hoewel deze brieven niet bestemd waren voor gemeenten, gaan ze wel over de waarheid van de gemeente. Ze gaan over

---

¹ De brief aan Filemon was in tegenstelling tot deze brieven ook bestemd voor de gemeente (Fm. vs. 2).

de handhaving van de orde in de gemeente. Deze brieven zijn daardoor nauw verbonden met elkaar wat hun thematiek en inhoud betreft. In elk van deze brieven heeft Paulus aandacht voor het verval dat de gelovigen bedreigt. In de brief aan Titus gaat het om de dreiging van kwade invloeden die tot verval kunnen leiden. In de eerste brief aan Timoteüs is reeds sprake van de eerste tekenen van verval en kwaad in de gemeente. In de tweede brief aan Timoteüs wordt er vooruitgekeken naar een algeheel verval, en kwaad dat de gemeente ontwricht. Elk van deze brieven heeft dan ook aandacht voor de handhaving van de gezonde leer in de gemeente (zie o.a. 1 Tim. 1:3-4; Tit. 1:9; 2:1), waardoor gelovigen het verval kunnen tegengaan en zich kunnen wapenen tegen kwade invloeden.

Toch heeft elke brief ook zijn eigen accenten. Terwijl het in de brieven aan Timoteüs primair om de juiste *leer* gaat, ligt het accent in de brief aan Titus veel meer op het juiste *gedrag*. Beide – de juiste leer en het juiste gedrag – horen onlosmakelijk bij elkaar. Alleen wordt soms een sterker accent gelegd op het ene of op het andere. In de brief aan Titus valt de klemtoon dus op het juiste gedrag, dat in overeenstemming hoort te zijn met de juiste leer. De christelijke leer behoort te leiden tot christelijk gedrag. Als het geloof geen invloed heeft op de praktijk van het leven, dan leeft die persoon niet volgens wat hij belijdt te geloven. In het dagelijks leven moet de bijbelse leer tot uiting komen. Titus moest weliswaar spreken over de gezonde leer (Tit. 2:1), maar veel meer nog moest hij persoonlijk een voorbeeld tonen van gezond gedrag (Tit. 2:7). Een preek leven is belangrijker dan een preek geven.

Wanneer we ons de situatie op Kreta en het gebruikelijke gedrag van de Kretenzen weer in herinnering halen, dan begrijpen we waarom het accent op het juiste gedrag ligt tegenover Titus, die de opdracht had op Kreta te werken. Het gedrag van de Kretenzen in het algemeen liet immers ruimschoots te wensen over, maar zo'n gedrag kan geen ingang vinden in de gemeente. Dergelijk gedrag hoort niet bij de 'wedergeboorte' en de 'vernieuwing', die de tot geloof gekomen Kretenzen hadden mogen ontvangen (Tit. 3:5). Daarbij behoren juist de 'godsvrucht', d.i. een levenspraktijk die in overeenstemming is met Gods gedachten (Tit. 1:1; 2:12), en 'goede werken' (Tit. 1:16; 2:7, 14; 3:1, 8, 14). Zes keer wordt er in drie hoofdstukken uitdrukkelijk gesproken over 'goede werken'. Laten we dit niet verkeerd begrijpen, zoals de brief van Jakobus wel eens verkeerd is opgevat. Er wordt in de brief aan Titus niet geleerd dat de mens gered wordt door goede werken, maar wél dat goede werken als vanzelfsprekend horen bij de redding. De brief aan Titus maakt het heel duidelijk: we zijn behouden, niet op grond van werken in gerechtigheid die wij hadden gedaan, maar naar Zijn barmhartigheid (Tit. 3:5). Door Zijn genade zijn wij gerechtvaardigd (Tit. 3:7). Er is

in deze brief een duidelijk oorzakelijk verband tussen de genade van God en de goede werken van de gelovigen. In het besef van de ontvangen genade is er ook de juiste praktijk. Het doen van goede werken vloeit voort uit de genade van God, het is de uitdrukking van de leer in de praktijk van het leven.

Er is in de brief aan Titus dus veel aandacht voor het gezonde gedrag en de goede werken. Samenvattend kunnen we zeggen dat het gaat om het afleggen van het oude leven, en vervolgens het aandoen van het nieuwe leven, het afleren van het oude gedrag en het aanleren van het nieuwe gedrag. Meermaals vinden we in deze brief het contrast tussen het gebruikelijke gedrag van de Kretenzen, en het te verwachten gedrag van de nieuwe bekeerlingen. Oud staat tegenover nieuw, vroeger staat tegenover nu. Titus moet de Kretenzen om zo te zeggen christelijke manieren leren, zowel in de gemeente als in de maatschappij. Hij moet hen leren niet te leven volgens de slechte eigenschappen van de bewoners van Kreta. Het goede gedrag moet nu precies aantonen dat zij veranderde, wedergeboren mensen zijn.

Zowel in de inleiding van de brief als aan het slot van de brief gebruikt Paulus het woord 'vrucht' als onderdeel van een samengesteld woord. In de inleiding wordt ertoe opgeroepen godsvrucht te tonen (1:1). Godvruchtig leven is immers het gevolg van het kennen van de waarheid. God wil dat wij godvruchtig in deze wereld leven (2:12). Aan het slot wordt ertoe opgeroepen niet onvruchtbaar te zijn (3:14). Het hebben van vruchten blijkt uit het doen van goede werken. Bij wijze van afsluitende vermaning wordt er gezegd dat de gelovigen zich moeten toeleggen op 'goede werken'. Godvruchtig leven en vrucht dragen, zoals blijkt uit ons praktisch gedrag en uit de goede daden, lijkt het hoofdthema van de brief te zijn. Hij opent ermee en besluit ermee. Door deze vermeldingen aan het begin en aan het einde van de brief, is alles wat ertussen geschreven staat op de realisatie hiervan gericht. Het sluit alles hiertussen in.

Dit betekent echter niet dat er helemaal geen aandacht is voor christelijk 'theoretisch' onderwijs. De praktijk van het leven dient geënt te zijn op de juiste ondergrond. Er worden verschillende benamingen in de brief gebruikt voor dit onderwijs. Vooreerst gaat het om de 'waarheid' (Tit. 1:1, 14), die tegenover dwaalleer, zwetserijen en fabels staat. Deze waarheid wordt verder getypeerd als de 'gezonde leer' (Tit. 1:9; 2:1), en ook wel kortweg 'de leer' genoemd (Tit. 2:7, 10). Het is echter niet een leer van mensen, maar wel 'Gods woord' (Tit. 1:3; 2:5), het 'betrouwbare woord' (Tit. 1:9; 3:8), en daarmee meteen ook een 'onaanvechtbaar woord' (Tit. 2:8). Het onderwijs wordt in deze brief echter niet verder uitgewerkt, maar eerder slechts aangestipt. Titus kende de leer immers

goed genoeg. Wat Paulus laat zien is dat de leer zijn toepassing vindt in ons praktische gedrag.

De structuur van de brief

De brief aan Titus blijkt heel gestructureerd en doordacht opgebouwd te zijn. Er worden verschillende indelingen van de brief voorgesteld door diverse schrijvers. Grosso modo komen ze wat betreft de onderverdeling zeer goed overeen. De typering van de inhoud verschilt wel, naargelang het uitlegkundig accent dat wordt gelegd. Hieronder geef ik de indeling weer die ikzelf zie en hanteer.

Tit. 1:1-5 Inleiding

Tit. 1:1-4 Groet en zegenwens.

Tit. 1:5 Doel van het schrijven van de brief.

Tit. 1:6-16 Eerste hoofddeel: Goede en slechte voorbeelden

Tit. 1:6-9 De oudsten: goede voorbeelden.

Tit. 1:6 Huiselijk leven.

Tit. 1:7-8 Persoonlijk leven.

Tit. 1:9 Geestelijk leven.

Tit. 1:10-16 De dwaalleraars: slechte voorbeelden.

Tit. 2:1-14 Tweede hoofddeel: Gedrag en de gezonde leer

Tit. 2:1 Aansporing van Titus: 'Spreek'.

Tit. 2:2-10 De praktijk van de gezonde leer (de gezonde leer als leermeester van goed gedrag).

Tit. 2:2 Oude mannen.

Tit. 2:3-4 Oude vrouwen.

Tit. 2:5 Jonge vrouwen.

Tit. 2:6-8 Jonge mannen.

Tit. 2:9-10 Slaven.

Tit. 2:11-13 De inhoud van de gezonde leer (de genade als een opvoeder tot goed gedrag).

Tit. 2:14 Aansporing van Titus: 'Spreek'.

Tit. 3:1-3:11 Derde hoofddeel: Gedrag en de genade

Tit. 3:1-2 Passend gedrag.

Tit. 3:3-8 De veranderende kracht van de wedergeboorte.

Tit. 3:3 Het onveranderde, oude gedrag.

Tit. 3:4-7 De innerlijke vernieuwing als basis voor uiterlijk gedrag.

Tit. 3:8 Het veranderde, nieuwe gedrag.

Tit. 3:9-11 Ongepast gedrag.

Tit. 3:12-15 Afsluiting

Tit. 3:12-13 Praktische instructies.

Tit. 3:14 Samenvattende instructie voor de gelovigen.

Tit. 3:15 Groet en zegenwens.

De naam van God in de brief aan Titus

In de brief aan Titus gebruikt Paulus zesmaal de naam 'Heiland' (Gr. *sotèr*, afgeleid van 'soizo' dat 'verlossen, behouden' betekent), zowel voor God als voor de Heer Jezus Christus (Tit. 1:3, 4; 2:10, 13; 3:4, 6). In geen ander boek van het Nieuwe Testament komt deze naam zo vaak voor, en dat dan ook nog in slechts drie hoofdstukken. Zes van de vierentwintig keer dat de naam 'Heiland' wordt gebruikt in het Nieuwe Testament, is dit in de brief van Paulus aan Titus, dus zo'n 25%. We kunnen concluderen dat Paulus de naam 'Heiland' doelbewust gebruikt in deze brief. Waarom Paulus onze God en onze Heer Jezus Christus in deze brief in het bijzonder met de naam 'Heiland' aanduidt, is verklaarbaar uit de inhoud van de brief. Er zijn twee vermeldingen die ons verklaren waarom Paulus zo'n nadruk legt op God als onze Heiland:

'(...) onze grote God en Heiland, Jezus Christus, die Zichzelf voor ons gegeven heeft, opdat Hij ons van alle wetteloosheid verlost en Zichzelf een eigen volk reinigde, ijverig in goede werken' (Tit. 2:13b-14). Jezus Christus is de Heiland, die Zichzelf gegeven heeft; en dat wordt hier verbonden met twee doelen. Ten eerste is er de verlossing van alle wetteloosheid. We hebben al gezien dat de Kretenzen goed thuis waren in wetteloosheid. Het accent ligt hier op het negatieve dat weggedaan wordt. Ten tweede is er de reiniging van een eigen volk, dat ijverig is in goede werken. De Kretenzen stonden niet bekend om het doen van goede werken. Het accent ligt hier op het positieve waartoe opgeroepen wordt.

De genade van God die heilbrengend is, wordt hier gezien als een soort opvoeder (Gr. 'paideuo', wat 'opvoeden' betekent) tot het juiste gedrag. Zie de parallel met Titus 2:11-12. Als de Kretenzen onder de indruk waren gekomen van de genade van God, en de Heer Jezus als hun Heiland hadden aanvaard, moesten ze ook goed beseffen dat er een andere levenshouding van hen werd verwacht, zoals het iemand past die het geweldige heil heeft mogen ontvangen. Merk op dat de hoop en de heilvolle verwachting in deze brief steeds als toekomstig worden gezien (Tit. 1:2; 2:13; 3:7). Paulus vermijdt de gedachte dat we het heil als een voldongen zaak beschouwen, die we om zo te zeggen 'op zak' hebben. We zijn verlost en behouden, maar daarmee is het niet alles klaar en af. Paulus roept op tot een streven en verwachten dat invloed heeft op het huidige leven, juist vanuit het besef van het ontvangen heil.

'Maar toen de goedertierenheid en menselijkheid van God, onze Heiland, verschenen is, heeft Hij ons behouden, (...) naar Zijn barmhartigheid' (Tit. 3:4-5vv.). Het Heiland-zijn van God wordt hier verbonden met drie woorden die een hartsgesteldheid aangeven. Net ervoor heeft Paulus het gehad over 'in boosheid en afgunst levend, verfoeilijk en elkaar hatend' (vs. 3). Maar de Heiland is helemaal anders. Hij is goedertieren, heeft het beste met anderen voor. Hij wordt niet gekenmerkt door haat, maar door menselijkheid. Hij is niet afgunstig of jaloeers, maar barmhartig zorgend en gevend om mensen. Als de Heiland zo is, dan behoren wijzelf ook zo te worden in ons hart.

Het liefdevolle, toegewijde, dienstbare, het beste zoekend voor mensen, wat spreekt uit de naam 'Heiland', is in deze brief dé motivatie voor mensen om zelf ook zo te worden als Degene die naar hen heeft omgezien. Zoals zij geen werken hadden waarop zij zich zouden kunnen beroepen (Tit. 3:5a; vgl. Rom. 5:8), dienen zij onbaatzuchtig naar andere mensen toe te zijn.

Afsluitende opmerkingen

Tot slot wil ik nog graag twee opmerkingen meegeven ter overdenking:

In het tweede hoofddeel geeft Paulus drie motivaties voor goed gedrag:

1. Opdat het woord van God niet gelasterd wordt (Tit. 2:5).
2. Opdat de tegenstander tot zijn beschaming niets kwaads kan zeggen (Tit. 2:8).
3. Om de leer van God, onze Heiland, in alles tot sieraad te strekken (Tit. 2:10).

Door heel de brief heen beschouwd, geeft Paulus drie ingrediënten voor geestelijke groei en daaruit voortvloeiend praktisch geestelijk gedrag:

1. Goede voorbeelden.
  2. De gezonde leer.
  3. Besef van de genade van God.
-

Oude Sporen 2014

